

8
Box 3

Om Franzén såsom lyrisk skald.

Akademisk Afhandling,

som med tillstånd af

Vidtberömda Philosophiska Faculteten i Uppsala

för Philosophiska Gradens erhållande

kommer att offentligen försvaras

af

Albert Beckman,

Phil. Cand. af Westgöta Landskap,

å Juridiska Lärosalen, Tisdagen den 22 Maj 1866,

p. v. t. f. m.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS A. L. NORMAN,
1866.

Till

mina älskade Föräldrar

af

deras

Albert.

Vid utarbetandet af denna afhandling hafva, utom Franzéns samlade skaldestycken, hufvudsakligen följande arbeten blifvit rådfrågade: Malmströms inträdestal i Svenska Akademien d. 18 Dec. 1850, Dietrichsons indledning i studiet af Sveriges literatur i vort aarhundrede (tryckt 1862), Böttigers Schillers äldsta lyrik samt Palmers hymnologie och Ljunggrens framställning af de æsthetiska systemerna.

OM

FRANZÉN SÅSOM LYRISK SKALD

AF

ALBERT BECKMAN.

Vårt fädernesland har jemförelsevis sent börjat deltaga i det europeiska culturarbetet; och hvad serskildt dess nationala poesi beträffar, så kan man knappt säga, att den börjat sin konstnärliga utveckling förr, än efter reformationens tidehvarf.

Det är visserligen sant, att Eric XIV:s psalmer och Messenii comoedier äro på sätt och vis löftesrika, men först med Stjernhjelm är det, som nyssnämnda utveckling blir rätt märkbar. Stjernhjelm har blifvit kallad den svenska skaldestestens fader. Om också hans förtjenst om denna var öfvervägande formell, har man utan tvifvel gjort honom rätt häruti. Ty det var dock han, som gaf den första mäktiga impulsen åt en verkligt svensk poesi, just derigenom att han på ett högst berömvärdt sätt bidrog till språkets renande och utbildning. Andan och innehållet af hans skaldestycken voro dock ännu långt ifrån nationala. Det är såsom Dietrichson säger i sin inledning till Sveriges Litteratur: »hans Musæ Svethizantes vare fødte i Italien, opfostrede i Tydskland og talte saaledes kun Svensk, som et lært Tungemaal». De kunde derføre icke vinna insteg bland folket;

han blef alltjemt impopulär. En viss likhet med Stjernhjelm se vi i många afseenden hos den man, hvilken öppnar svenska vitterhetens andra stora period. Dalins sångmö var likväl ej fostrad i Tyskland, utan i Frankrike. Det var Boileaus och Franska Akademiens smak, som, med Lovisa Ulrika kommit in i Sverige och genom hennes hofpoet här vann fotfäste. Att den, som vi veta, så länge bibehöll sitt herravälde inom vårt land, berodde dels derpå att Gustaf III, som fått en fransysk uppfostran och sjelf vistats i Frankrike, efter fransyskt mönster inrättade en svensk akademi för vårdandet af vårt språk samt utbildande af den goda smaken, dels derpå att det var snillen af första ordningen, hvilka förde dess talan. Denna sista omständighet var grunden till det nästan förtrollande ljusskimmer, som kastats öfver en onekligen i många hänseenden förfelad riktning. Å andra sidan är det en orygglig sanning, att en villfarelse ingalunda godtgöres genom snillets adoption deraf. Tvertom drifves den då lätt mera till sin spets, står fram bjertare och mera utmanande samt uppväcker derföre vanligen en starkare reaction. Detta blef också förhållandet här. Den köld, som tidens smak med sitt ensidiga aktgifvande på formen ingjutit i Kellgrens och ännu mer i Leopolds poemer, återverkade så, att en opposition mot den gamla skolan uppstod, hvilken i stället hotade med allt för mycken värma. De förut så afgudade klassiska mönstren kastades öfver bord. Man hänvände sig till medeltidens hemlighetsfulla sagor eller också till naturen, der man ville finna lif och värma öfverallt eller sjelf in-

lade dessa på ett ofta sökt sätt. Riktningen blef fantastisk. En strid på lif och död måste uppstå mellan denna nya skola och den gamla. Förtjensterna voro visserligen icke små å någondera sidan; men felen voro det icke heller. Och derföre måste vi anse dem för lyckligast, hvilka genom sitt snilles högre makt kunde hålla sig oberoende af båda partierna. De intogo en upphöjdare ståndpunkt och kunde, ostörda af partihatets passioner, utom sina egna naturliga anlag tillgodogöra sig bådaderas förtjenster och undvika många af deras fel. Dessa personer intogo en slags förmedlande ställning mellan två ytterligheter på samma gång, som de i sig inneslöto fröet till ett lugnt, men derföre så mycket säkrare fortgående till något bättre. Franzén var en bland dem.

Vi skulle kunna följa utvecklingen ännu längre. Vi skulle då få se, huru striden småningom lagt sig och undertiden skalder framstått, hvilka i sin sång haft något mycket mera storartadt och icke allenast varit sitt lands stolthet, utan ock hänfört Europa. Men vi hafva beslutat att dröja här hos en af de mera stilla i landet och söka att uppfatta en hufvudsida af hans skaldskap. Det är *Franzén, såsom lyrisk skald*, hvilken skall utgöra ämnet för vår betraktelse.

Det är något egendomligt för Franzén, att han kanhända mer än någon annan står på sjelfva gränsen mellan de två viktigaste tidehvarfven inom vår vitterhet, och griper sjelf in i bådadera. De likasom mötas och förenas i hans person. Mäktigt är hans inflytande ej, icke heller verkar det hastigt. Men försöka vi att tänka bort ho-

nom, finna vi genast, att det är en väsendtlig länk i kedjan, som fattas. Om vi finge begagna oss af bildspråk, skulle vi vilja likna honom vid en bäck, som sakta flyter fram öfver ängen. Man förnimmer knappt sorlet af dess böljor; och ser den, gör man icke, förrän man är ända vid dess brädd. Men likväl kan man ana något redan på afstånd; ty tvärt öfver ängen slingrar sig fram ett band af de ljufvaste blommor. Lägga vi härtill, att blommorna dofta, så tro vi oss hafva gifvit en någorlunda träffande bild af hvad som i Franzéns skaldskap varit företrädesvis egendomligt och inflytelserikt, d. v. s. af hans smärre lyriska dikter. Ty dessa kan man i allmänhet utan betänkan- de tilldela det beröm, hvilket Vischer angående den lyriska dikten betecknar, såsom det högsta, nemligen att de hafva doft. Ja, man märker något dylikt öfverallt i Franzéns poesi. Dermed vilja vi likväl ingalunda hafva sagt, att vi öfverallt räkna honom detta till berömmelse. Tvärtom kan det hända, att hvad som är mest berömvärdt i det lyriska skaldestycket, blir något, som man nödgas tadla hos epos och drama. Just den omständigheten, att Franzéns försök i dessa båda skaldeslag hafva något af samma doft, hvilken så hänför i den korta, lyriska utgjutelsen, är det, som måhända utgör deras största lyte utan att likväl förmå att ge dem någon egentlig betydelse i lyriskt afseende. Franzéns öfvervägande lyriska karakter är väl just den förnämsta orsaken dertill, att han i dramat saknar den energiska kraft att sammanhålla och till ett helt ordna de särskilda delarne, hvilken är så oundgänglig för en

dramatiker, äfvensom att han i epos icke är mäktig af den lugna objectivitet, som låter händelserna helt naturligt utveckla sig ur hvarandra, utan att skalden får sjelf visa sig och tillkännagifva sina egna känslor.

Hos Franzéns sångmö kunna vi urskilja fyra olika utvecklingsskiften. Under det första af dessa var det, som han sjöng de flesta af sina sånger till Selma och Fanny och diktade många af sina ljufvaste naturbilder. Med den ädla och upphöjda sången öfver Creutz kan man anse denna period afslutad. Från den tiden inträder en vändning utan någon veterlig yttre påverkan. Han kommer visserligen i någon närmare beröring med de gamla akademici, såsom Kellgren, Leopold, Gyllenborg, med hvilken sistnämnde han vexlade skaldebref; men likväl var aldrig denna beröring så innerlig, att man skulle kunnat deraf vänta någon öfvergång på deras sida. Det var nog den smak, som karakteriserade tidehvarfvet, hvilken, likasom omedelbart, ryckte honom såväl som många andra, med sig i sin ström. Man vore nästan färdig att tro, det Försynen hade någon serskild mening härmed. Det ser ut, som om hon, för att förödmjuka oss och göra oss medvetna af vår svaghet, ville visa oss, huru ringa t. o. m. snillet förmår att frigöra sig från de brister och den inskränkt-het, som vidlåda dess tidehvarf.

Franzén hade inom poesiens värld nått en hos oss i sjelfva verket dittills osedd höjd. Men fångad af samma snaror, hvilka tillförne förlamat tusende rika skaldegåfvor, afvändes han för en längre tid från den bana, åt hvilken han tydligen

var ämnad. Det var, likasom om hans ynglinga-ålders sångmö hade blifvit vingstäckt.

Härtill bidrog utan tvifvel äfven en annan omständighet. Vid denna tid stod Kants filosofi i flor ute i Tyskland. Äfven hit hade den banat sig väg och begynt bearbetas af skarpsinnige tänkare. Ej underligt då, att äfven Franzén, hvilken var tänkande mer än de fleste och ovanligt vetgirig, med värma tillegnade sig dess grundsatser. Såsom känt är, hade den Kantska filosofien en öfvervägande praktisk syftning och lade i sin positiva del nästan uteslutande vikt på ethiken. Franzéns håg, som dock ännu i grunden alltid var æsthetisk, vände sig under inflytande af denna filosofi till den didaktiska poesien; och han började försvara undervisningen, såsom konstens rätta mål, om också han härutinnan ådagalagt något missförstånd af mästarens æsthetiska teori. Denna period är således utmärkt af en skef riktning i Franzéns skaldskap. Och dess brister röja sig såväl i några smärre stycken från denna tid, som isynnerhet i den långa idyllen Emilie eller en afton i Lappland, hvilken dessutom är skrifven på ett versslag, som gör den ännu tröttsammare, nemligen den långtrådiga och för vårt språk så föga lämpade Alexandrinen.

Det är ej lätt för den, som en gång kommit på villospår att med ens aflägsna sig derur och komma in på den rätta vägen igen. Franzén märkte visserligen, att han ej fattat sin uppgift rätt, då han hänvände sig till läropoesien. Han frångick också snart principiellt lärodikten, såsom poesiens mål. Detta oaktadt bibehöll denna allt-

jemt ett visst värde öfver honom, såsom åtskilliga lärodikter utvisa, som äro författade både under den tredje och fjärde perioden af hans skaldeutveckling. Och om man äfven bortser från denna omständighet, så finner man i alla fall, att han icke genast återvändt till just det fält, hvilket otvifvelaktigt var hans egendomliga, nemligen den enkla, idylliska lyriken. Den tredje perioden karakteriseras nemligen af episka och dramatiska försök. Vår tanke om, hur dessa lyckats honom, hafva vi redan i det föregående antydt.

Ännu återstår en period af Franzéns skaldskap.

Såsom man ofta ser hur de gamle, när de kommit in i den sena ålderdomen, åter närma sig till barnen, med fröjd blicka tillbaka på barndomens ljufva dagar, ja, stundom blifva barn på nytt, och detta äfven fastän de samlat den rikaste erfarenhet och uppnått höjden af mensklig mognad, på samma sätt se vi Franzén i sina sednare lefnadsår åter upptaga den lyra, hvilken han med ynglingaåldern lagt ifrån sig och sedan blott som ett lån då och då tagit upp. Vi känna åter igen barndomens enkla, hjertliga toner. Naturligtvis voro de sig ej alldeles lika. Lifvets allvar hade för mycket trängt sig öfver honom för att icke äfven hans sång skulle få ett allvarsammare uttryck. Den upplöser sig nu oftare i christliga böne- och lofsånger. Försöken i denna väg voro visserligen ej främmande för honom i tidigare dagar, men det blef nu en innerligare stämning i dem, emedan skalden på sin ålderdom synes ännu mer personligt än tillförene hafva omfattat christendomen.

Vi hafva nu i korthet sökt att karakterisera

de olika stadierna i utvecklingen af Franzéns poesi. Vi hafva funnit att det första och det sista ligga hvarandra på sätt och vis närmast. Dessa äro ock de för honom naturligaste. Det är nemligen på den idylliska lyrikens fält, Franzén förvärfvat sin storhet. Han står i detta skaldeslag snart sagdt ensam högst bland Sveriges skalder. Han är här fullkomligt originell och egendomlig. Här är det på samma gång lättast och svårast att genomskåda honom. Visserligen är han klar och tydlig och på sitt sätt genomskinlig, men skönheterna äro flera, än att man kan märka dem på en gång. Man måste läsa hans visor och läsa dem åter och åter, man skall likväl ej uttömma deras rika innehåll, utan ständigt påträffa nya skönheter, nya drag, som vittna om en den finaste själ; och man skall förundra sig öfver, att man ej har sett dem förr.

Franzén ser verlden på ett särdeles älskligt vis. Han har mer än de flesta svenska skalder förstått att idealisera, äfven der föremålet är mycket ringa.

Man får icke så sällan höra den tron uttalas, att poeterna, såsom sådane, måste ljuga. Den som hyser denna tanke, hänvisa vi till Franzéns studium. Der, om någonstädes, kan han få lära sig, att den verkliga skalden ingalunda behöfver uppoffra sanningen för att kunna vara poetisk, ingalunda behöfver ställa upp något överkligt och uppdiktadt mot den sanna verkligheten för att kunna dikta i den ädlare betydelsen. Han skall fastmer lära sig, att skilnaden mellan skalden och hvardagsmenniskan består deri, att den förre ser

mer sanning och djupare sanning i verkligheten, än den senare, samt dessutom ser den på ett högre sätt eller, som vi kalla det, i dess idealiska ljus. Det är således egentligen *sättet* att se, som skiljer dem från hvarandra. Det är också detta, som ger en olika grundfärg åt de olika skalderna sinsemellan. De se alla samma föremål och se det alla idealiskt; men i snilletts prisma bryta sig strålarne för dem på olika sätt.

Huru dessa i Franzéns snille brutit sig, skola vi nu söka att framställa, såvidt det uppenbarar sig i hans verksamhet, som lyrisk skald.

Inom Franzéns lyrik kan man serskilja tvenne stora hufvudgrupper. Vi vilja benämna dem den religiösa och den verldsliga. Det är vanskligt att inom lyriken uppställa några egentliga arter. Ville man här följa t. ex. Vischers indelning, skulle oden och den egentliga hymnen, bilda en grupp, som finge namnet den hymnartade lyriken; visan och balladen, äfvensom idyllen och till stor del naturbilderna en annan under namn af den sångartade, vidare den egentliga betraktelsen, hvartill man kunde räkna äreminnet och tidsbilderna m. fl. en tredje. Ändtligen finna vi, om vi så vilja, en fjerde grupp, hvilken sväfvar på gränsen mellan poesi och prosa. Denna innefattar de talrika didaktiska poemerna, äfvensom satirer och epigrammer. Nästan alla dessa underafdelningar, hvilka oupphörligt gripa in på hvarandras områden, hafva dock sina representanter inom hvardera af de båda hufvudgrupperna.

Den sednare af dessa skall först blifva föremål för vår granskning. Till sitt framträdande i

tiden är den på det hela taget föregående. Vi ämnar att taga ut några af de skaldestycken, hvilka enligt vår mening äro de för Franzén mest be-
tecknande, och genomgå dem drag för drag. Vi tro, att det endast så är möjligt att uppfylla de fordringar vårt ämne ställer på oss. Ty skalden lefver i sina verk.

I början af sina samlade dikter har Franzén satt en sångecykel, hvilken han kallat Selma och Fanny. Den andas en friskhet och ett behag utan like samt röjer ett ovanligt oförderfvadt sinne. Man märker, att Franzén redan i sin barn-
dom fått skåda djupt in i familjelifvets helgedomar; man ser, att han också med ett rätt barnsligt sinne förstått att uppskatta de ovärderliga förmåner, som ett innerligt förhållande mellan föräldrar och barn alltid har med sig. Det är äfven bekant, att han hade en moder, som var älskelig och from och derjemte sådan, att han i henne kunde se barnet och qvinnan på samma gång.

Om ock hans ungdom till en del var på sitt sätt mödosam, t. ex. då han för en tid nödgades biträda fadren i hans handel, så kan man likväl säga, att han ända från barnåren fick smaka på lifvets sötma i mångt afseende. Han lärde tidigt förstå, hvad både himmelsk och jordisk glädje ville säga; han lärde tidigt, att all sann glädje kommer allena från Gud, och derföre lärde han sig ock att så högt akta den. Detta förklarar, att han i en framtid, då han redan var yngling, man och gubbe, likaväl kunde fröjda sig såsom ett barn. I de sånger, hvilka han gifvit namn af

Selma och *Fanny*, framträder på det klaraste denna åskådning, ehuru, såsom han sjelf i det sednare skrifna företalet erkänner, mera instinktmesigt och ej så medvetet, som i en längre framskriden tid. Låtom oss kasta en blick på denna samling af hänförande visor och idyller. De äro af dessa oförgängliga, som uttala hvarje tids medvetande och derföre äro ständigt nya. Vi anse, att lösningen till dem alla ligger i den lilla sång, som bildar öfvergången mellan de, som företrädesvis röra sig kring *Selma*, och de som mest röra sig kring *Fanny*, och hvilken har sitt namn just af den sistnämnda. I första versen deraf heter det:

För *Selma* vid min luta
 Jag sjöng en sorglös yngling än:
 Nöjd att mitt hjerta sluta
 Till hennes blott som vän.

I den första sången i hela cykeln, hvilken han just benämner *Selma*, ger han en utförligare skildring häraf. Han sjunger der den högsta af alla jordiska fröjder, den nemligen, att då man känner det tomt att »drilla» för sig sjelf, känner det ödsligt att framlocka ur lyran om också de skönaste toner, då man är ensam, att då finna ett hjerta, som sympathiserar, och i hvars själ melodiskt återklinga de toner, som utgå ur en sjelf. Då blef ynglingen sorglös, när han med *Selma* fick sitta vid lutan. Det var idealet af jordisk lycka, som han då drömde om och idealet af jordisk skönhet och af blygsamhet och behag. Han glömmer dock ej, att det är skänkt ofvanifrån:

Himmel! hvilken englaflicka
 Lät du mig på jorden se.

Det var hon, som sedan blef hans lifvande vän. För henne är det, som han nu stämmer sin lyra till de herrliga toner, som brista fram i *menniskans anlete*. Der besjunger han i sin allmänhet den skönhet, han funnit hos Selma i så hög grad. I henne såg han den skönaste bland människor, i menniskan det skönaste af hela skapelsen. För människans anlete och strålande blick måste morgonrodnaden hölja sig och sjelfva solen gå i moln; ty der »lyste ett odödligt hopp». Äfven här visar han tillbaka på upphofvet till allt skönt och bekänner, att det är skönt, just emedan Skaparen tryckt sitt insegel derpå och deri likasom speglar sig sjelf.

Till en verkligt sublim höjd lyfter han sig i den derpå följande strofen, då han med harm öfver tidens ytlighet och materialistiska tendenser utropar:

J som ropen: det är ingen,
 Ingen själ fördold i tingen,
 Allt är stoft, ej mer,
 Dårar! blott till källan stigen,
 Sen ert anlete och tigen,
 Rodnen, höljen er.

Det kan man kalla ett ädelt argumentum ad hominem. Ett sådant kan blott den använda, som lärt sig att beskåda all jordisk skönhet såsom ett Guds verk.

Vidare uppmanar han att skåda skönheten med rent välbehag, hvarheltst den månde träda fram, i hjeltens öga, på den vises panna eller under Selmas morgonhufva och kallar den en »skymt af himlen i naturen» samt slutar så:

Selma, än i himlens salar,
 Än i Elyseens dalar
 Får jag se på dig.

I det följande öfvergår han till att framställa några speciella drag af skönhet. I *de tre behagen*, hvilket är namnet på nästa sång, skildrar han den hos de tre åldrar, hvilka vi skulle kunna benämna den späda barnaåldern, flickåldern och jungfruåldern. I den sista versen framlyser en viss humor. Skalden har skildrat flickans behag och hennes hundrade både vunna och förlorade segrar, tills ändtligen den sjuttonåra knoppen slår ut. Då ger skalden henne genom »glada vettet» en lärdom. För att kunna »röra» beder han henne vara öm och oskyldig, för att bibehålla segern förständig och glad. Men plötsligt kommer han att tänka på ofullkomligheten hos allt mänskligt. Han ser redan i stället för oskuldens behag behagsjukan skymta fram och tillägger med en anstrykning af ironi:

Selma är, som Gratien bad,
 Ack, för mycket, väl — för mycket.

Man skulle också kunna tyda detta på annat vis och anse, att skalden på ett till hälften skämtsamt sätt vill framhålla sin egen svaghet. Selma är för mycket öm och förständig och glad, för att han skulle kunna stå emot henne utan att låta sig öfvervinnas. Det är med ett slags vemod han betraktar bojor, hvilka ändock synas honom så ljufva.

I nästa sång drömmer han sig hän till sjelfva Gratiernas hemvist; och i denna påträffar man åter den nära gemenskap, hvilken skalden anser

ega rum mellan den jordiska och den himmelska skönheten. För honom hänvisar alltid den förra på den sednare. För honom pekar Selma alltid uppåt skyn på samma gång, som »Cypern blomstrar, hvar hon är».

Derpå öfvergår han till en, man skulle vid ett ytligt påseende nära nog vara frestad att säga epicureisk uppmaning till att njuta stundens fröjd. Men vid en noggrannare betraktelse skall man finna, att den hänförande visan om *Champagnevinet* ingalunda har denna karakter. Man måste se den i sammanhang med både det, som föregått och det som följer efter. Förut har skalden skildrat höjden af jordisk lycka. Här påminner han om, att den är kort och uppmanar att njuta, innan den förflyger. Men äfven här genomskiner samma höga och ädla själ, som vid den jordiska fröjden ingalunda fäster ett blott sinligt begrepp.

Skynda! det ljufva, det ädla, det höga
Söker du fåfängt, se'n anden förgick.
Dåren, som fäste vid skummet sitt öga,
Vatten, blott vatten, på läpparne fick.

Äfven här ger han en antydning om dess mål att visa mot himmelen, då han slutar med att säga om glädjen:

Straxt till sitt hem öfver molnen hon far.

Der, först der, är hon varaktig och blifvande, menar han, här är den kort och försvinnande. Han ger i sjelfva glädjeruset en vemodig påminnelse derom, mera uttalande sig såsom en aning, hvilken i följande sång öfvergår till full visshet. Han ber der om ännu ett sista gunstbevis af den flyende glädjen, då han säger:

Jag ser en tår ur dina ögon brista:

Ack! låt mig blott få kyssa af dig den.

Han slutar derefter i en slags förtvifflan, sedan han förgäfves sökt trösta sig med minnets salighet, med dessa ord till Selma:

Mins äfven du mig någongång der borta?

Dock nej! förgät mig och var lycklig du!

Och jag? Min sorg skall nog sig sjelf förkorta.

Till dess gör den, blott den, mig säll ännu!

Härmed bildas öfvergången till den andra delen af sångcykeln. Endast då när människan får lära sig känna tomheten af det jordiska i och för sig, det må för öfrigt vara hur skönt och godt och ljust som helst, endast då när hon får se, att den jordiska sällheten blott i förening med den himelska kan vara sann, endast då blir hon verkligt mottaglig för denna. Under sorgen öfver den jordiskas förlust händer det ej sällan, att den himelskas ljus går upp för själen.

I den andra versen af den sång, som nu följer, och hvilken vi togo till utgångspunkt för förklarandet af det hela, talar skalden om en syn, som han drömde sig ha på ålderdomen. Han såg ett barn, som gick fram i templet. Dess själ var ej mera på jorden, ej heller dess blick. Vi märka redan, hvaråt det syftar. I nästa strof ligger claven till alla de följande sångerna. Den lyder så:

Härnere himlen vara

Jag tyckte vid den förras syn,

Men denna underbara

Upplyfte mig till skyn.

Man brukar säga, att kärleken bereder ett paradiset på jorden. Det var just detta skalden

menade med det första uttrycket. Selma representerar för honom allt skönt och ljuft på jorden. Han älskar henne och känner det då, såsom om himlen sänktes hit ner. Men när han ser Fanny vandra upp mot berget och tillbedja i det höga, fattas han af häpnad. Säll och öfvermåttan lycklig känner han sig äfven nu; men på ett helt annat sätt. Nu brista alla naturliga skrankor. Den himmelska skönheten uppenbarar sig för hans själs blickar. Det förekommer honom nu, såsom om jorden lyfte sig upp mot skyn. Han tyder det så, att lifvet har en dubbel skönhet. Det sköna är i sitt väsende ett. Men vår inskränkt-het gör, att det för oss synes deladt. Ja, än mer, vår synd gör, att det stundom förekommer oss, som vore skönheten i strid med sig sjelf. Skalden förutsäger likvisst en ny sammansmältning af de söndrade delarne, då en gång allt fullkomnar sig. Detta uttalar han dels, då han säger:

Jag lärde af dem båda
Hvad dubbel skönhet lifvet har.
Vi henne dubbel skåda
En blir hon, som hon var.

dels i dessa orden:

När allting sig fullkomnar
Bli jord och himmel ett.

Vi ha betraktat den gestalt af skönheten som Franzén framställt i sångerna om Selma; låtom oss nu kasta några blickar på en annan, hvilken isynnerhet utgör föremålet för de följande sångerna. Äfven der är det kärleken, som utgör hufvud-themat men den får en annan skepnad. Både flickans kärlek till sin moder och jungfruns till

sin brudgum framställas här i ljufliga taflor. Men numera visa de icke allenast upp mot den högre kärleken, såsom ett önskningsmål, utan de begynna alltmer genomträngas och helgas af denna. Detta åstadkommer å andra sidan en viss brytning. Det är likasom en ständig kamp emellan känslan af det sköna på jorden och längtan efter det himmelska arfvet. Man ser huru vemodet, fast innerligt och stilla, likväl oupphörligt bryter fram.

Vi öfvergå till de serskilda sångerna i denna afdelning. Skalden börjar här, likasom i den förra med barnet i vaggan. Den täcka visa, som fått namn af *spegeln*, motsvarar just begynnelsen af den förut omtalade, som kallades *de tre behagen*. Der låg Selma och log mot Chariterna, här är det visst en engel, som sväfvar kring Fannys vagga; i hennes leende ligger redan något öfverjordiskt.

Små barn ha säkert något sinne,

Som mer än våra ögon ser.

Månn' ej ett minne

Från himlen följer dem hit ner?

Hvilken engel var det? Jo, det var moderskärlekens engel, den försakande moderskärlekens. Kärleken var ock den spegeln, som är betecknad med de orden:

O sköna glas, der man betraktar

Ej sig, blott dem man kära har.

Här möter oss redan i den oegennyttiga fröjd, som detta skänker, ett drag af den eviga kärlekens fröjd.

Fanny utvecklar sig emellertid. Kring hennes vagga stodo englar, men hon var ej medveten

af dem. Om några år locka de henne ditupp. Hon förstår det och blickar med kärlek på *stjernorna*, och fröjdas öfver, att Gud med så många ser ned på Fanny. Hos Honom stanna alltjemt hennes tankar. I himlen är hennes själ, och åt höjden riktar hon ständigt sina blickar. Modren, som har sina ögon mera öppna för, hvad som är närmare henne, uppmanar sin lilla dotter att se på markens blommor och minnas, att hon äfven i dem har Guds ögon. Fanny, hvilken äfven i det jordiska alltid söker det, som bäst afspeglar himmelen, svarar på det älskligaste vis i denna mening: har jag dem på så nära håll, då vet jag nog, hvar de finnas; Moder, i dina ögon ser Gud på mig. Så förklaras den menskliga kärleken i den gudomliga. I *lysmasken* tror hon sig se en stjerna från himlen och blir just litet underlig till mods, då den visar sig blott vara en liten mask. Hon tar den i alla fall i sin vård och ger den ett hem bland sina blommor, samt fröjdas öfver att på samma gång hon omhuldar det värnlösa djuret, kunna bereda sina syskon en glädje. I nästa visa omtalas, huru hon, när hon såg *regnbågen*, inbillade sig, att det föll blommor från skyn, och tänkte att få plocka af dem åt sin moder; men den försvinner och hennes öga tåras. Hennes far visar henne blommorna på marken, som kommit från samma Fadershand:

Tag dem och säg din mamma:

“Jag fann dem på min stig

Till himlen, på densamma,

Som mamma viste mig!

Jag tog dem, liksom fallna

Från himlens öppna port“.

Blott vi för Gud ej kallna,
Är den på hvarje ort.

Härnäst framställer skalden huru Fanny får syn på en guldfärgad morgonsky vid *horizonten*. Med sinnet alltjemt riktadt dituppåt frågar hon modren, hvarföre de dröja att gå till himlen, då den är så nära. Modren säger: kom, vi skola gå. Och de gå och gå, men skyn viker ständigt undan. Häraf hemtar modren anledning att göra en tillämpning med afseende på Fanny och uppmanar henne, att oakadt den tid nog komme, då hon måste ut ur de barnsliga drömmarnes paradis, likväl alltid fortsätta på den väg de nu tillsammans vandrade, alltid och med allvar sökande målet derofvan:

Då viker, der den slutar sig,
Ej mera himlen undan dig.

Vi skola en gång få se denna modrens ut-sago gå i fullbordan. Ännu suckar Fanny der-efter. I nästa sång möter oss ett vackert drag. Någon skänkte henne en liten fågel, till hvars drillar hon mången gång med hänryckning lyssnat. Han uppmanar henne på samma gång att låta den påminna sig om Edvin; hvilken här kommer in för första gången, lekkamraten, barndomsbrud-gummen. Men då hon kommer ut ibland blom-morna, tycker hon, att de se så vemodigt på henne. De sörja sin lilla glada sångare, tänker hon, och så tröstar hon dem och släpper fången lös, och så fröjdar hon sig, när han flyger upp i sin lönn. Här se vi försakelsens fröjd. Den är ingalunda jordisk. Ett visst vemod blandar sig dock deri, och det uppenbarar sig i detta utrop:

O, hade jag hans vingar,
Jag ville högre opp!

Men straxt klarnar det, och hoppet, det himmelska,
lyser fram i dessa slutord:

En gång skall Fanny sitta
På purpurnolnet der.

Följande sång heter *blommorna*. Den gör i sanning skäl för namnet. Blommorna äro också rara och dofta med sällsam vällukt. Det finnes någonting, som man kunde kalla för ljuf melancholi. En sådan utgör stämningen i hela detta stycke. Dessutom framträder mildt, men tydligt kampen hos den själ, som ser, att målet är i himlen och har sin djupaste fröjd deri, men ännu, ingalunda att undra på, ej känner sig lösgjord från det, som tjuisar härnere. Den jordiska glädjen står och lockar; Fanny tar dess kyssar emot, men står helt tyst och tankfull. Modren ser med oro, huru hon dag från dag tynar af. Hon ber henne lägga sig till hvila och luta sitt hufvud ner, men

Fanny, mera själ än kropp,
Såg åt himlen opp.

Modren erinrar henne om hennes blommor. Fanny fröjdar sig åt blommorna i skyn. Modren uppmannar henne att vara nöjd med dem på jorden och, sjelf en blomma, fröjdas åt våren, likasom de, men

Fanny mot en evig vår
Smålog med en tår.

Hon gläds åt den eviga fröjden, men under tårar. Hvilken rikedom af andlig erfarenhet gömmer sig ej häri! Kanske skalden ej sjelf ännu fattade

hela vidden och sanningen af dessa ord, då han sade dem. Samma leende genom tårar möter oss hädanefter öfverallt. Fanny har att vänta jordens skönaste lycka. Men döden och lifvet, som står bakom den, synas alltid närvarande för hennes själ. Sin moder tröstar hon så:

Hvad skiljer oss? En liten kulle
Och blott ett litet nu.

Förhållandet mellan Fanny och Edvin, hvilket utgör tråden i de följande sångerna, likasom i den, hvarur vi togo nyss anförda ord, skall måhända från en annan sida beteckna slitningen mellan den himmelska och den jordiska människan. Förut ha vi mest sett, huru Fanny mer och mer måst öfvervinna det jordeband, som heter moderskärlek; hädanefter skildras, huru hon också måste lösgöra sitt hjerta från brudgummen. Icke en gång den skäraste kärlek jorden har, får fjettra den själ, som syftar ditupp. Hon tröstar dermed, att skilsmessan ej är lång, men sammanvaron evig. Allt häntyder på, att hennes stund snart är inne, både Edvins pappersdrake med sitt F på, som rycks ur hans hand samt försvinner i rymden, och dufvan, hvilken sätter sig än i Edvins, än i Fannys sköte, men åter förlorar sig i det blå. På samma sätt lyfter sig Fanny i följande sång på andaktens vingar upp till *morgonstjernen*, hvilken för henne blir en bild af Honom, som med strömmen af sitt blod skilde mörkret ifrån ljuset. Till Honom är det, hon höjer sin bön så:

Du själens morgonstjerna,
Framtindra öfver oss i dag
Och för oss, dit vi ärna,
Med himmelskt välbehag.

Snart vägen är förlliden :

O då en aftonstjerna sedd,

Du kallar oss till friden

Der bortom skyn beredd.

I följande trenne sånger är grundtanken alldeles en och densamma, på olika sätt uttryckt, tydligast i den tredje, der Fanny låter eternellen säga den sörjande Edvin, att »kärleken ej dör». *Majstången* pekar uppåt. Fanny gaf kransen, som skulle fästas i dess topp; vimpeln gaf Edvin. »Ser du, der förentes de,» sade Fanny, när de blifvit upphissade. Och dermed häntydde hon utan tvifvel på, hvar det är, som de vänner till sist skola återses, hvilka låtit sig ledas af den frälsande morgonstjernan. Denna är det nemligen, som visar oss »himlavägen,» hvarom Fanny under *kälfarten* talade med Edvin. I den nyssnämnde *eternellen* växer aningen om den snart förestående skilsmessan från honom; slitningen blir starkare. Vemodet når sin höjd, då hon beder honom lyssna till Eolsharpans toner och i dem förnimma hennes suckar. Kampen fortgår. Vid åsynen af mossrosen med sina mörka fransar ila tankarne först till döden, men sedan till uppståndelsen:

Är det dödens bild, du målar

På din sköna, veka stängel

Med dess svepning om din knopp?

Nej, i ljusets morgonstrålar

Du, bland blommorna en engel,

Står ur brustna grafven opp.

Det är det odödliga hoppet, som lyser fram. Hon börjar sedan att med mindre odelad fröjd kunna sola sig i dess strålar. Fyll din plats på jorden så länge, säger hon åt Edvin, min är ej

här, om icke för att såsom en osynlig skyddsen-
gel vaka öfver dig. Och i nästa sång utbrister
hon:

Skönt är lifvet här: hvad är det då
Bortom skyn, som dessa perlor stänker,
Der de höga stjernor gå?

Hon skall snart ej behöfva så fråga mer.
Det dröjer ej länge, förrän hennes själ är der-
oppe, der allt förklaras, som här var dunkelt.

Hon trycker en kyss på Edvins läppar, går
in och lägger sig att hvila. Han väntar med oro
på hennes uppvaknande. Men hon vaknar icke
mer på denna jorden. Leende har hon som-
nat i brudens dräkt med den grönskande myrten-
kronan på sitt hufvud. Hon är vigd vid en hö-
gre brudgum. Till sin tröst får den sörjande
Edvin en dröm, hvori han ser, hur hon strå-
lar af himmelsk skönhet och utan något afbrott
eller någon störelse njuter den fröjd hon här sökte
under tårar. Hvarje tår, hon fällt på jorden vid
en seger öfver sig sjelf, har i hennes krona blif-
vit en perla, som afspeglar himmelen.

Den sista sången framställer det nya Edens
skönhet, den himmelska skönheten, som Fanny
funnit, och hvilken företrädesvis är en inre, en
andlig. Den medför ock en andlig fröjd som vida
öfvergår den jordiska. Med rätta borde man icke
kunna tala om jordisk fröjd och skönhet i och
för sig. Ty såsom Gud till sitt väsende är en,
så är ock det skönas väsende ett, om också i
olika former uppenbaradt, och intet är skönt, som
icke afspeglar det högsta sköna. Renad, öfvergår
den jordiska skönheten till himmelsk. Såsom den

nu uppenbarar sig, utgör den likasom en stege till denna, blott för så vidt vi verkligen i den upptäcka några strålar af den vi söka.

Vi återgå till den sång, hvarifrån vi först utgingo och lyssna till dess slutversar. Der framträda först de båda formerna af skönhet, såsom åtskilda från hvarandra.

När jag åt dalen blickar
Ett Eden jag vid källan ser,
Der Selma står och nickar
Emot sin bild och ler.

Men uppåtvändt mitt öga
Ser bergets glans, dit Fanny går
Och tillber i det höga
Och sjelf förklarad står.

I nästa vers uppvisar skalden först, hvilket nära samband redan här i tiden är dem emellan.

Förlikas ej de tvenne?
Jo Fanny Selmas dotter är,
Men modren efter henne
I tårar stannar här.

Och ändtligen säger han rentut i sista versen, att den tid skall komma, då de ej mer skola synas skilda. Der heter det:

Vid bergets fot hon somnar
Och drömmer hvad hon ej har sett.
När allting sig fullkomnar,
Bli jord och himmel ett.

Göra vi en återblick på, hvad vi sagt om denna diktkrans och försöka att sammanfatta det i en kort framställning, skall det visa sig för *det första*, att de sånger, hvilka hufvudsakligen hafva Selma till sitt föremål, skildra den jordiska skönheten i sin högsta möjlighet, och den fröjd,

som kärleken till denna skänker, och vidare att skalden anser den vara sann, endast då den pekar på en högre, men osann och öfvergående till sin motsats, der detta ej är fallet; *för det andra*, att de sånger, hvilka röra sig kring Fanny syfta till ett framställande af den himmelska skönheten och den fröjd, som hängifvenheten till denna förer i sitt sköte, och vidare att det här i tiden alltid måste till en viss grad bli en strid mellan den jordiska och den himmelska menniskan, en vemodsfull slitning, hvilken just har sin grund i vår inskränkthet, som hindrar oss att rätt uppfatta såsom enhet denna skenbara mångfald, det vill säga, att ur stoftet frånskilja, hvad som egentligen hör till himmelen, samt äntligen *för det tredje*, att den sanna skönheten likafullt i grunden, hvarheldst den visar sig antingen i himmelen eller på jorden, verkligen är blott en och har gudomligt ursprung samt derföre äfven bör öfverallt omfattas med harmonisk kärlek.

Vi hafva härmed afslutat den sångecykel, hvilken kanske är den mest fulländade bland alla, Franzén lemnat, och genom hvilken han med ens svingade sig upp till höjden af den Svenska parnassen. Vi veta, hvilket uppseende »menniskans anlete» gjorde, när den 1793 infördes i Stockholmsposten, och detta oakadt den i sitt dåvarande skick, åtminstone hvad formen angår, var i många afseenden underlägsen den bearbetning, vi nu ega. Höjden af ryktbarhet nådde den unge skalden, då han, eldad af fädrens storhet, med hänförelse sjöng äresången öfver Creutz. Vi skola nedan-

före på den kasta några blickar. Såsom Franzén själf anmärker hör den egentligen till tidsbilderna.

Innan vi öfvergå till dem, skola vi fästa vår betraktelse vid sånger, som till både innehåll och form i allmänhet ligga dem närmare med hvilka vi nyss sysselsatt oss. Vi påträffa då först en samling, hvilka författaren kallat *bilder af naturen och menniskolifvet*. Utom de sånger, hvilka han själf hänfört under denna rubrik, kunna vi räkna dertill åtskilliga ur det fjerde och sjette bandet af hans samlade skaldestycken, samt dessutom hvad han i andra bandet kallar *familjebilder*, ehuru dessa till sin karakter icke äro så allmänna, som de öfriga, utan mera tydligt afse serskilda yttre tilldragelser.

Hela denna serie låter han öppnas af en ode, den han benämner lifvets stunder. Helt säkert kan den räknas till hans snilles skönaste skapelser. Under en form, som är synnerligen lämpad för innehållet, karakteriserar han i korta, men mäktiga drag, menniskolifvets fyra åldrar. Den omfattar likasom en slags innehållsförteckning öfver, hvad som följer; och derföre vilja vi höra den i sin helhet:

Sorglösa oskuld! leende vaknar du
Och ser åt himmeln, ser med så hjertlig fröjd
På morgonrodnan: Barn! så lycklig
Gör dig ännu blott minutens skimmer.

Re'n ljusnar verlden. Hasta att se dig om,
Eldfulle yngling! Fjerran förtjusa dig
Än nymphers lek i myrtendalen,
Än på en brant ett bestråladt tempel.

Säll du, som tidigt sådde ditt fält, och nu
 Kröner din middag, man! med de stammars frukt,
 Du sjelf planterat: medan dåren
 Fastande klappar på lyckans portar.

Ack! tung och mörk är vägen i skymningen
 Hem öfver heden. Spöken och röfvare
 Oroa gubbens matta öga,
 Innan det sluts i den långa natten.

Sitt på din tröskel trygg och förnöj dig än
 Åt aftonrodnan. Mulnar ock himmeln: Se!
 En stjärna tindrar undan molnet,
 Medan du öppnar din port åt vandrarn.

Bryt med den trötte vänligt ditt aftonbröd:
 Släck se'n i tysthet lampan, och sof i frid,
 Till dess en morgon utan afton
 Väcker dig ny till en evig ungdom.

Man återfinner här det der halft vemodiga draget, som Franzéns sångmö så gerna antar, men också oftast likasom äfven här slutligen förvandlar i ett hoppfullt leende. Han talar om barnet, som ler för stunden och fröjdas åt morgonrodnan, som snart skall försvinna. Man läser mellan raderna en tanke, som denna: lyckliga barn, så länge du kan fröjdas åt så litet och ej vet, att det blott är åt ett »minutens skimmer». Och sedan då han säger åt ynglingen, för hvilken hela världen ljusnat och nya idéer gått upp såsom stjärnor i natten: »hasta att se dig om, eldfulle yngling»! så anar man, att det ligger derunder: ty snart är din trollverld försvunnen. Sedan prisar han den man säll, som »tidigt sådde sitt fält» och ej under drömmar om lyckan förspillde henne. Äntligen kommer den dubbla sidan af ålderdo-

men. Den ene får med bekymmer vandra fram i qvällen, i det hemska minnen från fordom, såsom vålnader, ställa sig i hans väg. Den andre får i frid sitta på sin egen tröskel och förnöja sig åt aftonrodnaden. Himmelen kan mulna också för honom; ty ingen fins, som ej har synder att minnas och sörja öfver. Men mot honom tindrar den eviga barmhertighetens stjärna fram undan molnet, i det han öppnar sin port för den stackars nattvandrararen.

I de följande sångerna fortsätter skalden mera speciellt skildringen af vissa märkliga drag ur människans serskilda lefnadsåldrar. Att han gerna och med förkärlek rör sig inom den barnsliga kretsen, vare sig under den egentliga barnatiden eller den, då gubben blir barn på nytt, är en naturlig följd af hela hans åskådningssätt, som var på genialiskt vis barnsligt. Det blefve för vidlyftigt, att såsom vi hittills för det mesta hafva gjort, i ordning genomgå sång för sång af den rika mängd Franzén lemnat. Vi vilja inskränka oss till att efter vår ursprungliga plan skilja ut några af dem, vi anse vara för skalden mest karakteristiska.

Vi börja för tredje gången med barnet i vaggan. Franzén har skrivit icke mindre än fem vaggvisor. Den sista af dessa är säkerligen i sitt slag ovanlig. Det är det gråhårade barnet, som vid sin dotters sång skall vaggas till sömns. Här se vi tydligare än på de flesta andra ställen frändskapen mellan den första och den sista perioden af Franzéns skaldeutveckling. Det var under sin sista långvariga sjukdom, som Franzén enligt sin

minnestecknares ord skref denna vaggvisa, hvars början lyder så:

Ligg nu stilla gubbe grå
Barn ånyo vorden.

Till lindrande af plågorna blef han nemligen vaggad fram och tillbaka i en med medar försedd säng. Och det var hans yngsta dotter, som oftast fick på det viset bidra till hans ro. Det är henne, som han med det allra barnsligaste uttryck menar, då han talar om sin »dadda».

Somna sött vid daddas sång
Bry dig ej om orden.

Man skulle kunna förundra sig öfver, att Franzén midt under sina svåra smärtor kunnat frambringa ett litet så ljufligt qvåde. Det är nemligen icke så lätt att under ett djupt vare sig inre eller yttre lidande bibehålla den inre frid, den stillhet i själen, hvilken är ett nödvändigt vilkor för en lefvande poesi. Nog märker man likvisst en qvidan på botten äfven här; men den är så undergifven och löser sig snart i det glada hoppet om frid i Fadersfamnen. Denna på djupet midt ibland alla strider herrskande frid skola vi i ännu högre grad förnimma i en och annan af hans vid samma tid författade religiösa sånger. En på sitt sätt friskare poesi, än i den föregående, möter oss i *modren vid vaggan*. Mindre egentlig sorg; blott ett drag af vemod, ett sådant, som måste ännu genomgå all verden. Man finner här barnet i det ljufvaste välbefinnande:

Vyss, Vyss!

Perlan ligger i blommans barm,
Barnet hvilat på Mammans arm.

Är det någon som känner oro, så är det modren,
då hon sjunger:

Akta, lilla ärla,
Spill ej blommans pärla!

Men barnet vet ej derom; och dessutom är det
någonting så obeskrifligen ljuft och icke alls skä-
rande i modrens halfva klagan, då framtidsanin-
gar ila genom hennes själ. Hon liknar först sin
lilla vid fågeln i nästet:

Vyss, Vyss!

Fågeln ligger så trygg i bo:

Liten får i sin vagga ro,

Bryr sig ej om Påfven

Eller Kejsarhofven

Under Mammans hand och sång

Går hans verld sin tysta gång.

Denna vers utgör i allt en motsats till den föl-
jande; här ett halft skämt, der ett stilla vemod,
här en mild glädje öfver barnets närvarande frid
och frihet från hvarje lidelse, der en nästan kla-
gande oro vid blicken in i framtidens strider och
möjliga nederlag. Den hastiga öfvergången fram-
ställer förträffligt hur vexlande människohjertats
känslor äro, hopp och nedslagenhet, fröjd och sorg
om hvartannat. Nyss sågo vi det ena, här straxt
derefter det andra:

Vyss, Vyss!

Sakta barnet har somnat nyss

Vyss, Vyss!

Ack, hvad sofver der än i knopp?

Blinda lustar, bedragna hopp!

Göms en mask der redan,

Som der herrskar sedan,

Fläckar blomman, frukten stör

Sorg af all min glädje gör?

Och sedan då hon säger:

Snart får fogeln vingar,
Fjerran från mig svingar.
Vet jag, hvart han flyger ut,
Hvar han hamna skall till slut?

Det var ett litet moln, som steg upp för hennes själ. Det försvinner straxt för trons ljus i det hon anförror sin lilla åt den rätte Fadrens beskydd och ber honom, då han en gång saknar modersögat, med tro och hopp blicka upp till Fadersögat i himmelen. Äfven de trenne återstående visorna af samma slag hafva stor skönhet, isynnerhet den bekanta, som handlar om »guldvagnen» med lilla engeln uti. Det var under sång om skyddsengeln, barnet fick vaggas till sömns; i sanning en poetisk tanke; man erinrar sig Frälsarens ord om barnens englar. De båda öfriga, *den arma modren* och *vaggvisa af en öfvergifven*, hafva egentligen till föremål att visa en motsats emellan det bekymmerslösa barnet, som vet intet af all världens oro och den äldre människan, hvilken får smaka på den i mångfaldigt afseende såväl genom eget, som genom andras förvållande.

Vi gå vidare. Det är några taflor från de första barnaåren, till hvilka vi härnäst vilja vända våra blickar; icke utan, att somliga ha rätt stor likhet med dem, vi sett i Selma och Fanny. Ett ämne, som synes vara kärt för Franzén, är segern öfver egen vilja, sjelfförsakelsen redan i de tidigare stunderna af lifvet. Detta drag sågo vi i *sångfågeln* och återfinna det här i den lilla sången *Emma till sin Mamma*. Den lilla beklagar sig öfver, att modren skulle resa bort. Syskonen

ha nog sina nöjen ändå, den ena sin docka, den andra sin amma, men

Emmas enda nöje var
Alltid hennes mamma.

Det uppstår en liten kamp med tårarne. Men snart besinnar hon sig och utropar segrande:

Söta Mamma! far ändå!
Du får nog bli hemma.
Liten ro åt dig också
Unna bör din Emma.

Det ljusnar mer och mer. Hon öfvergår från att trösta sig sjelf till att trösta modren, hvars ömma hjerta, såsom hon väl förstår, måste svida vid Emmas tårar. Hon ber om en afskedskyss och lofvar se'n att ej gråta längre, utan le. Kanske trillar det likväl ned en tår, under det hon i fönstret står och ser efter den bortgående. Men snart skall hon sjunga gladt för Beth:

— — — Rättnu
Kommer Mamma åter,

och till sist blanda sig i syskonens lekar, tills de alla lägga sig och »om Mamma drömma.» Derpå slutar hon rent af skämtande — behaget att gladt försaka hade så småningom torkat af alla tårar — hon slutar:

Men när dagen börjar gry
Med sin röda flamma;
Gå vi alla tre och bry
Uppå sängen Mamma!

Likasom hos Franzéns sångmö, enligt hvad vi förut framhållit, ungdomen och ålderdomen hade så mycket syskontycke, så är det honom äfven kärt att sjelf skildra detta förhållande. Han låter

så ofta barnbarnen slå ring kring de gamla och låter dessa fröjdas såsom barn. Han låter minnet och hoppet räcka hvarandra handen och likasom sammansmälta i ett högre hopp. Då »Farfar fyllde sjutti år», ville de små sätta rosor i hans silfverlockar; men så tyckte de, att de ej rätt passade den gamle, och derföre plocka de cyaner och sätta dit, ty

Blå af alla den färgen
Är ju skönast ändå.
Öfver stan, öfver bergen
Lyser himmelen blå.

Detsamma se vi i *Mormodern*, der skalden låter den gamla jollra med sina barnbarn och berätta sagor för dem och sjelf glädjas vid sina barn-
domsminnen. Men snart somnar hon stilla, vaknar åter, ser himmelen öppnad och englar komma ner, vänder sig då till de kära små, välsignar dem och rör sig ej mer.

Men vi skola nu låta barnen utveckla sig till ynglingar och jungfrur och höra, hvad skalden då har att säga. Likväl vilja vi dessförinnan ha anfört ännu en sång ur barnakretsen; ty den är så egendomlig:

Se Mamma, hur det brinner der
Så många ljus på himmeln!
Men är det sanning, att det är
Hvar afton jul i himmeln?

Der sitter salig syster nu
Och leker med Guds englar;
Dit kommer också jag ännu,
Och vi bli sjelfva englar.

Så talte Clas, en liten en
 Och såg på himlens stjernor,
 Men glömde alla englar se'n
 I dans med jordens tärnor.

Den intogs först i Stockholms-posten 1796 och kallades då *lille Clas*. I författarens samlade arbeten visade den sig mer än trettio år sednare med några formella förändringar under den mera allmänna titeln *gossen*. Det förefaller, likasom om författaren med mera verldserfarenhet hade funnit det sorgliga förhållandet, att hvad han här skildrade ingalunda är ett undantagsfall, utan sker allt för ofta. Detta stycke är ett bland de få hos Franzén, der vemodet olöst qvarstår. Han antyder, huru det fromma barnet förvillas i verlden, och låter det stanna dervid. Det är en fruktansvärd sanning. Men det fruktansvärda brukar man ej träffa på hos Franzén. Snart skola vi dock återkomma till något liknande.

Vi öfvergå till ungdomskretsen. De romantiskt berättande strängarne har Franzén föga anslagit i sina smärre dikter. Att det likväl ej är utan exempel bevisar ett stycke sådant som *hemkomsten*. Dess innehåll är i korthet följande: En flicka står och betraktar en enkel grafvård på kyrkogården. Emellertid närmar sig en yngling från ett skepp, som nyligen ankrat der i närheten. När hon plötsligen märker honom, uppstår förlägenhet å båda sidor. Han frågar, hvems grafven var; och då han får till svar: »Min fars», faller en tår uteder hans kinder. Han gör nu med större frimodighet den ena frågan efter den andra, tills han slutligen, när han märkte, att hon under

en lind på stranden drog en djup suck, fattar hennes hand med de orden:

Säg har du ej en utvald vän

— — — — —

Som var det eller är det än?

O säg mig hvilketdera!

Till svar på denna fråga talar hon om en yngling, hvars maka hon fordom alltid varit i lekarnes, och med hvilken hon växt upp, såsom med en broder. Snart ville han ut i verlden, gaf henne sin ring och en ed om trohet samt for sin väg. Men det var nu så längesedan. Antingen försmäktar han i Turkens bojar eller ock har han glömt mig, suckar hon. Främlingen låtsar då, såsom om han ville förleda henne till att öfvergifva barndomsvännen.

En sjömans ed med vinden far,
Slå honom helt ur hågen
Och följ mig till det hus jag har
Så präktigt här på vågen.

Hon svarar naturligtvis nej, och derefter uppstår en vexelsång, hvarunder hon säger:

Du är en sjöman, äfven du,
Din ed far ock med vinden.
Dock trodde jag den ed ännu,
Han svor mig här vid linden.

Derefter följer upplösningen i nästa strof, då han utbrister:

Så tro den nya ed, han svär
Här vid densamma linden!
Min Hannas egen Clas jag är
Och far ej mer med vinden.

Den sida af det romantiska idealet, som här i synnerhet framhålles, är troheten.

Innan vi komma in på det egendomligaste inom ungdomskretsen, vilja vi kasta några blickar på en ballad, som Franzén skrivit. Den heter *förföraren* och skildrar i några mäktiga drag, huru en ung, lättsinnig ädling, som ej skyr att uppoffra oskulden, sjelf straffas på ett förfärligt sätt. Ämnet är rysligt och tilldragelsen slutar med förtviflan och död å ena sidan, med förtviflan och vansinne å den andra. Det är det brännande samvetet, som tar ut sin rätt, och den gudomliga rättfärdigheten, som straffar. Handlingens gång är rask, liflig och mycket målande, alldeles såsom det bör vara i en ballad. Hvem ryser icke då man hör strofer, som dessa, ur barnamörderskans mun:

Sof här du oskyldige! slumra i fred.

Din mor i ditt ställe skall vaka.

Hon bränns väl till aska, hon gräfvdes väl ned;

Dock måste hon hvilan försaka.

Hvar qväll skall hon uppstå och vanka omkring

Och följa din far i hans nöjen,

Strö droppar af blod i hans danserskors ring

Och blanda sitt skratt i hans löjen.

Här är det nästan svårt att känna igen Franzén.

Ty det är, såsom vi ofvan anmärkt, så sällan man får höra några hemska toner från hans lyra. De förmildras något af nästa vers, som begynner så:

Dock nej, jag förlät honom, kunde du så,

O himmel, förlåta min villa!

Nog hör man likväl, att det är förtviflan, som dikterar orden. Karakter af ballad hade äfven *den gamle knekten* sådan den ursprungligen infördes i Stockholms-posten. Den hör väl egentligen till

ålderdomskretsen, hvartill Franzén själf vill räkna den. Men i sin nya gestalt har den derjemte öfvergått från att vara naturbild till att vara en tidsbild, hvars föremål egentligen är karakteren hos de gamla Carolinerna.

Vi vända oss nu till det, som är för ungdomskretsen mest betecknande, nemligen den Franzénska visan. I allmänhet rent lyrisk till sin karakter, har den likvisst någon likhet med balladen, som har en episk-dramatisk anstrykning. Det lifliga, raska, musikaliska och målande är, hvad som är gemensamt för båda. De egentliga visorna påträffa vi icke för första gången här; en af dem sågo vi redan bland Selmasångerna i *Cham-pagnevinet*. Flera af dem vi här hafva för oss äro af liknande art.

Vi vilja till en början skärskåda den bekanta: »*goda gosse glaset töm.*» Man nästan ryggjar tillbaka för att kalla den dryckesvisa. Åtminstone är det en sådan af ovanligt slag. Utan att ge minsta intryck af stelhet eller köld bibehåller den alltigenom den största måtta. Franzéns grundåskådning framträder klart här: njut det jordiska goda, medan du kan få det; men njut på ett andligt vis. Njut ej så, att du berusas af glädjen, utan så, att man får

Se din känsla, ditt behag
Lifligt sig förfina
Och i hvarje anletsdrag
Själens genomskina.

Ej heller är det »den vilda bacchanten,» såsom Malmström säger, utan »den ömma älskarinnan»,

unglingens blifvande brud, hvilken räcker honom
det glas, som han i tysthet skall tömma för henne.

Då ditt ögas perlor ner
Ibland vinets blandas
Står hon rodnande och ler
Och för dig blott andas.
Hvad är alla nöjens sus
Under ungdomsrasen
Mot ditt hjertas tysta rus
Af det enda glaset?

Så klinga de sista orden af den sång, som heter
det enda glaset. Samma skära måttlighet återfinna
vi i studentvisan, hvilken finnes bland tidsbilderna
intagen, der skalden uppmanar studenten:

Drick vid en högtid ett glas eller par
För att glädas, ej blott för att dricka!
Drick, som du drucke, om munsken var
Din i brudstolen rodnande flicka.

och ändtligen i sista versen af den sång, från
hvilken vi utgingo, som, sedan den upprepat Sy-
rachs ord om vin och vänskap, huru de smaka
godt, då de blifvit gamla, slutar så:

Tänk, hvad fröjd på gamla dar
Gubbens hjerta känner!
Gammalt vin har gubben kvar
Än för gamla vänner.

I denna visa återse vi det der älskliga draget
hos Franzén att alltid vilja sammanföra ungdo-
mens fröjd med ålderdomens sällhet, alldeles det-
samma, som vi nyss, ehuru i något annan skep-
nad, varseblefvo, då barnbarnen lyssnade till sin
mormors berättelser om elfkungen, och den gamla
njöt af deras glädje. Men för att hos samma per-
son en dylik förening skall kunna ega rum for-

dras det nödvändigt, att han på ett eget vis skall ha druckit glädjens bägare i ungdomen. Det gäller att ständigt ha för ögonen den jordiska glädjens flygtighet och att äfven under dess korta ögonblick, hafva ögat stadigt fästadt på lifvets allvar och dödens och evighetens. Blott då är det möjligt att njuta den rätt. Glädjen är icke sann, om sinnet berusas. När man i minutens fröjd kan spegla ett stycke af evighetens på andra sidan grafven, först då är den berättigad. Denna åsigt framskymtar till och med under det satiriska omhöljet i förmaningen *till en ung flicka*:

Unga flicka i din vår
Bind dig myrtenkransen!
Dansa, medan du det får;
Snart är du ur dansen.

Tydligare framträder den i *glädjens ögonblick*. I hvarenda vers uppmanar skalden att fånga glädjens smulor under hvarje minut; men i slutet af nästan alla versarne kommer också alltid en påminnelse sådan, som denna:

Yngling, de vissna, du själf är ett stoft

Eller äfven

Visheten skämtar i vinrankans skygd.

Vi kunna icke neka oss nöjet af att i sin helhet återgifva den vers, ur hvilken det sistnämnda uttrycket är taget. Den förklarar hela det skära behag, den ljufliga renhet, inför hvilken, såsom Malmström yttrar sig, »det dithyrambiska bullret tystnar, det upprymda hjertat samlar sina lössläppta känslor och söker efter en högre betydelse i glädjen.»

Hörom den:

Drick ur den sparade
 Ungdomens bål,
 Drick den bevarade
 Oskuldens skål.
 Glädje och Dygd
 Elda hvarannan,
 Kransad om pannan
 Visheten skämtar i vinrankans skygd.

Det förekommer oss, såsom om vi hade hört den förebråelsen riktas mot Franzénska visan, att hon skulle ha någonting didaktiskt i sig. Såvida man med didaktiskt blott menar något, som innehåller en lärdom, så eger det här sin fulla riktighet. Ty hvar och en bland Franzéns visor erbjuder icke blott en, utan mångfaldiga lärdomar. Men om man med didaktiskt poem förstår ett sådant, som ger intryck af att vara skrifvet egentligen för att lära, då måste vi bestrida, att Franzéns visor äro didaktiska. Det kan visst icke nekas, att någon enda, såsom »unga flicka i din vår» t. ex., har en viss lutning åt det hållet. Men så står i alla fall det stora flertalet qvar; och om dem, hvilka inbegripas derunder, kan man ingalunda säga, att de äro i ringaste mon skrifna i ethiskt intresse på bekostnad af det skönas. Det finnes egentligen ingen rent objectiv måttstock, efter hvilken man kan bedöma lyriken ur det skönas synpunkt. Man måste vädja till känslan; och vi våga det påståendet, att om nästan hvarje enskild af Franzéns visor skall det omdömet blifva allmänt, att den har en sann lyrisk doft. Den omständigheten, att sedan de fullgjort det skönas

fordringar, de derunder och derjemte befrämja det godas, torde vida höja dem, om också icke i æsthetiskt, så likväl i allmänt menskligt värde.

Innan vi lemna detta område, kunna vi ej underlåta en anmärkning. Likasom genom sina naturbetraktelser i allmänhet på ett mindre fördelaktigt vis, är det genom sina visor, som Franzén i ädlaste bemärkelse visar sig härstamma från det Gustavianska tidehvarfvat. Visan har af ålder och serdeles under denna tid i Sverige varit en älskad form för lyriska yttringar. I det fördolda hade den alltjemt fortlefvat såsom folkvisa. Orsaken till att man under en sådan tid, som denna kom att med serdeles liflighet omfatta den torde vara följande. Under tidehvarf, då ett vidrigt och konstladt förhållande inträdt, likasom i lifvet, så ock i poesien, har man alltid sökt tvenne utvägar till räddning. Man har då antingen återgått till naturen och der sökt den oskuld, som flyktat, eller ock till klassikens stränga regelbundenhet, för att der finna en motvigt mot det sjelfsvåld, som velat taga öfverhand. Efter exemplet af de franska Akademici försöktes båda delarne af de svenske vittre. Återgången till natur uppenbarade sig just deri, att man riktade sina blickar tillbaka på folkvisan och började efterhärma den. Detta blef under Gustaf III:s tid så allmänt, att man kunde säga, att författandet af dylika var rent af en modesak. Detta hade naturligen den följd, att visan i allmänhet sjönk ned till blott slagdänga, till dess Franzén och Bellman hvar på sitt håll började knäppa på lutorerna, samt genom originalitet och återgående till

sann natur för den öppnade ett nytt tidehvarf. Utan att vilja anställa någon egentlig jemförelse mellan dessa båda om vår poesi så serdeles förtjenta skalder, kunna vi åtminstone säga, att hvad som ger Franzéns visor deras egendomliga behag, är den skära kyskhets och tukt, som genomfläktar dem. Om Bellman också var ett större snille, och om man än vill anse alla hans skapelser såsom produkter af en äkta humoristisk åskådning, hvori han med ett eget vemod beler dårskapen hos sig sjelf och hela verlden, torde det ändå vara svårt att neka, det icke Franzén i sina visor behandlar denna dårskap på ett mera rent sätt och låter den belysas af ett klarare ljus, ehuru han i humor står långt under den förre. Men detta har också den följd, att det goda och tänkvärda i den Franzénska visan, hvilken i den skäraste dräkt döljer de skäraste tankar, måste bättre blifva af mängden uppfattadt, än i den Bellmanska, som ger åt djupa tankar en ofta ganska tvetydig omklädnad. Dessutom fordras det i allmänhet en högre grad af bildning för att *rätt* förstå en riktigt humoristisk skald, sådan som Bellman. Och missförstådd skadar han mer, än gagnar. I allmänt menskligt värde, om också icke i rent æsthetiskt, tro vi oss alltså böra tillerkänna Franzéns visor företrädet. Hvad som är säkert, är åtminstone det, att de stå högt öfver sin tid i allmänhet, och att under följande tider få hafva diktat sådana.

Hvad åter beträffar Franzéns egentliga naturbetraktelser, hvilka vi nyss i förbigående nämnt, så visa sig dessa också härstamma från det före-

gående tidehvarfvet. Men då man om visan kan säga, att Franzén tillegnade sig en äldre tids förtjenster, utan att hemfalla åt dess fel, så kan man om åtskilliga naturskildringar ej neka, att de stundom äro nog mycket behäftade med de gamla och till en del karakteristiska felen. De utveckla onekligen en viss rik färgprakt; men derjemte förnimmer man emellanåt dels ett falskt pathos, som alltid är onatur, dels det der sentimentala pjunket, som var en lemning efter den urartade herdediktningen, och hvilket alltid har med sig något kyligt och tröttande. Stundom faller han här också in på det didaktiska, hvarom t. ex. *Emelie eller en afton i Lappland* kan bära vittnesbörd. Ett stycke, hvilket vi för öfrigt anse vidlådas af nästan alla de ofvannämnda felen, är det som han gifvit namnet, *Modren och sonen*. Annars är detta poem ingalunda utan intresse, emedan det mycket klart framhåller Franzéns idealiska uppfattning af hela naturen, samt hänvisar på, hvad det är, som för honom gör den så idealisk. Vi vilja till bestyrkande häraf blott anföra en enda vers derur:

Allt hvad i dällden lyste grönt
 I vattnet och i molnen skönt
 Allt var för henne blott en genomskinlig slöja
 Af den gudomlighet som stod för hennes själ.
 Så fjerran och så när likväl.
 Och han, af henne lärd att sina blickar höja.
 Från ängens blommor upp till stjernorna i skyn,
 I beggedera såg med en förklarad syn
 Bokstäfver skrifna af Guds finger.

Innan vi gå vidare, vilja vi beröra ännu en sak, hvori vi ej kunnat undgå att se ett lyte från

en förfluten tid. Franzén har visserligen blott ringa gjort sig skyldig härtill. Men efter vi i alla fall upptäcka det hos honom, anse vi oss ej böra lemna det alldeles obemärkt. Det omtalade lytet består i personifierandet af såväl dygden sjelf, som dess serskilda arter. Man ser det oupphörligt under det Gustavianska tidehvarfvet och det, som närmast föregick detsamma. Detta likasom så mycket annat i den tidens poesi var ett lån af den fransyska s. k. Psevdoklassiken. Denna åter hade ytterst sitt mönster dels i de grekiska idyll-diktarena, dels i de gamla romerska poeterna. Från de sistnämnda är det, som det nyss omtalda lytet blifvit upptaget. För det sträfva och så mycket åt det praktiska riktade romarsinnet, föll det sig nemligen helt naturligt att personifiera och förguda en mängd begrepp. Ja, deras gudar voro nästan icke annat än begrepp. De voro individer utan personlighet. Och derföre finnes det också knappt något exempel på att Romarne sjelfva försökt i konst framställa dem. Att de deremot i poesien lättare skulle kunna upptagas är klart eftersom begreppet der måste ha vida mer spelrum, än i plastiken. Detta skedde också. Orsaken till att dess omplanterande på Christlig mark misslyckades låg just uti karaktersskilnaden mellan den Romerska och den Christna verldsåskådningen. I och med Christendomens och de germaniska stammarnes öfvermakt inkom nemligen ett alldeles nytt element i verldsbildningen. Det var den concreta personlighetens rätt, hvilken begynte att blifva helig gent emot de abstracta begreppen. Ty dygd, ära, kyskhets, skön-

het, huldhet m. fl. de förblifva dock alltid någonting abstract, man må försöka att göra dem hur personliga som heldst.

Den krets, inom hvilken Franzén, hvad familje- och naturbilderna angår, minst rört sig, är utan tvifvel den stadgade mannens och den mognade qvinnans. Det är ingalunda underligt; ty denna ålder är sannerligen den minst lyriskä af alla. Ynglingen har då lemnat sina drömmar bakom sig och blifvit man. Och mannen har ej likt gubben, tid att hopsamla flydda minnen och fröjda sig åt dem, utan han måste verka och verka midt i verkligheten. Den som vill kasta ett poetiskt skimmer häröfver, måste förstå att skildra viljans kraft och karakterens fasthet; han måste vara dramatiker. I lyriken, i känslans poesi finnes föga rum för detta, och en sådan lyrik blir lätt något stel. Vi anse oss ej behöfva draga fram några citater, som bekräfta detta, hvilket dessutom utrymmet förbjuder; utan skynda vi, innan detta område öfvergifves, att tömma *de gamlas skål*. Vi ha rätt mycket vidrört deras krets på samma gång, som vi talade om barnakretsen, emedan de hafva så mycket gemensamt. Vi tro oss derföre ej vidare böra behandla den, utan anföra blott ett par karakteristiska strofer ur ofvannämnda sång:

Hvem helga vi den ädla strömmen,
 Ur gamla flaskor för oss hällt,
 Åt ungdomen, som flyr likt drömmen,
 Åt skönheten likt blomman fälld?

Nej tacksamheten höje rösten,
 I gamle, till en sång åt er.

Blott kransar våren ger, men hösten,
Den gyllne hösten drufvor ger.

Vi vilja nu lemna denna del af Franzéns skaldestycken, hvilken kanhända är den mest betecknande för hans poetiska skaplynne, för att öfvergå till den, hvilken han gifvit namn af tidsbilder. Här vänder han sig ifrån hvardagslifvets kretsar, öfver hvilka han förstått att kasta ett så skärt ljus, och lyfter sig på snilletts vingar upp till en höjd, hvarifrån han kan öfverskåda verldsutvecklingen i stort och följa med seklernes äflan och sträfvanden. Otaliga motsägelser visa sig för hans blickar; han vidrör dem med sin milda, fridsälskande pensel, och de försvinna. För den Christne finnes egentligen ingen motsägelse, som ej kan lösas i de tvenne stora Christendomens principer, kärlek och rättfärdighet. Dock är det ej allom gifvet att framställa denna försoning.

Franzén hade den gåfvan i rikt mått. Vi kunna indela Franzéns tidsbilder i tvenne stora hufvudgrupper, af hvilka den ena innefattar de sånger, som hafva till uppgift att teckna hela tidehvarfvets grundsyftning, att uttrycka de stora idéer, som derunder korsa hvarandra, som uppstå och försvinna i oupphörlig vexling, och den andra de sånger, som mera afse enskilda momenter i dess skickelsedigra historia. Vi vända oss först till den förra och vilja då taga till utgångspunkt den *Nyårsvisa*, som han sjöng år 1797:

Jag sitter vid mitt fönster här
Och ser på tidens å
Den far och far, och lika när
Är mig dess ström ändå.

Der dö väl många bubblor bort,
 Som glänste för min syn;
 Men nya vexa innan kort
 Med lika bild af skyn.

Och lika falska? Ja, än se'n!
 Låt bubblorna förgå:
 Det ljus, de brutit, strålar än
 Och skall allt högre nå.

Jag sitter i min stillhet här,
 Med handen mot min kind,
 Och ser de nya segel der,
 Som svalla för sin vind.

Och mången köl, som nyss der for
 Så stolt med dån och skum,
 Ur vägen nu i tysthet ror,
 Och ingen ser dess rum.

Säll den, som endast långtifrån
 Betraktar verldens gång
 Och gör sitt arbete i vrån
 Med munterhet och sång!

Han vet ej af att tiden går
 Om ej i tornet der,
 Och säger åt det nya år:
 Ha! är du redan här?

Ja, det är här, det nya år,
 Som tänder Sveriges hopp:
 Hvar dag på himlen högre står
 Den unga solen opp.

Tills ljus och värma på en gång
 Den väckta säden får,
 Och hamnens stoj och lundens sång
 Förkunna: det är vår.

Det måste förvåna oss att redan hos en yngling finna så stor verldserfarenhet och en så mognad och klar verldsåskådning. Redan af naturen mycket tidigt utrustad med snilletts framstående gåfvor, kom Franzén också tidigt till en helgjuten poetisk åskådning, hvarom t. ex. följande vers ur hans enda barndomsstycke kan bära vittnesbörd:

Den hätska bandhund, som ifrån sin koja
Mot sjelfva dejan rusade så vild,
Nu lyder spak den hand, som bröt dess boja
Af stora sjäalars ädelhet en bild.

Han var, när han skref den blott 14 år. Man kan förstå, att han med stort intresse följt de märkvärdiga tilldragelser, hvarpå sista tredjedelen af förra seklet var så rik. Han hade tidigt lärt sig att fästa de största förhoppningar vid de under hans första ynglingaålder öfverallt pågående frihetsstriderna så i borgerligt som intellektuellt hänseende. Men han hade också tidigt fått se sina förhoppningar, likt bubblor, brista iser och försvinna. De väldige störtades, systemerna ramlade det ena efter det andra; och han lärde sig mer och mer inse, att sådan är all verldens gång. Men för Franzén strålade alltid på ett eget vis det oförgängliga, ovanskliga hoppet bakom de hotande skyarne. Redan 1794 finna vi hans ställning i detta afseende temligen klar. Det var då han så praktfullt besjög »tidens hopp», der de sista mäktiga stroferna ljuda så:

Ännu ett sekel föds och löften ger, som ljuga:
Jag tror ej drömmen mer om verldens lugn och ljus,
Att bättre sina offer suga
Vampyren döfvar dem med sina vingars sus.

O ödets grymma lek! lik den utaf naturen,
 Då vandrarn, bränd af törst, en flod i öknen ser,
 Men, sprungen dit i kapp med djuren
 En luftbild finner blott och faller andlös ner!

Dock gläder du mig än, regnbåge, som der strålar,
 På tidens mörka moln. Är du ett färgspel blott,
 Det är dock ljuset, som dig målar:
 Din glans är ett bevis, att det ej nedergått.

År 1795 fick Franzén tillfälle att företaga en utländsk resa och vände sig då till den punkt, hvarpå alla Europas blickar för tillfället voro fästade. Vi mena Fransmännens hufvudstad. Dit anlände han vid den tidpunkt, då ett nytt hopp vaknat för franska republiken genom Robespierres störtande samt införande af ett slags ordentlig representation med direktorialregering. Ynglingen, ingalunda af ursprunglig böjelse vänd åt politiken, drogs dock oemotståndligt in deri och vågade i sjelfva Paris helsa det franska folket med en sång till Friheten, som uttalar de ljusaste förhoppningar. Men äfven denna gång svekos de. De sansade utträngdes snart ur både regering och representation. Det var en ny bubbla med samma bild af friheten, som då brast sönder. Och Franzéns öfvertygelse att allt under solen är fåfänglighet, förgänglighet, vann allt mera stadga. Erfarenheten lärde honom mer och mer, att människoverk, som ej tillika äro Guds verk, måste gå under, om också de bära i sin skylt de ädlaste idéer. Han lärde sig, att med vemod betrakta människornas oupphörliga gripande efter tomma luftbilder, deras äflan att här på jorden upprätta sig eviga riken och ofelbara systemer, deras stri-

der och split för hvad som är intet annat än sken. Man må ej undra på, att han fröjdar sig att vara långt skild från den stora världsskådeplatsen. Mot det vemod, som förhoppningarnes falskhet och spända förväntningars felsläande ingöto i hans själ tröstar han sig dermed, att

Det ljus de brutit, strålar än
Och skall allt högre nå.

Han förstod, den ädle skalden, att om också af allt tidens jägtande slutligen icke återstår mer, än en tår, denna likväl innehåller ett frö för evigheten, emedan den är *sann*. Undertiden ligger det gömdt åtminstone något ljus i hvarje bristande bubbla. Det finnes ingen idé, som vunnit anklang bland människorna, hvilken icke inneslutit någon sanning. Ty huru eländig människan af naturen är, bländas hon dock icke af lögnen, såvida den ej har åtminstone någon sanningsglimt att locka med. Och dessa, om aldrig så svaga, sanningens strålar, är det som kunna underhålla hoppet emedan de vittna om, att midt i förgängelsen finnes något oförgängligt. Franzén såg att i askan af hvad som varit innehölls likväl en gudomsgnista och utropar i sin Phoenix:

— — — — Fort innan den försvinner
Uppfatten i ett kol, I ljusets prester den
Och gläd dig, mensklighet, fast du ej målet hinner,
Som barnet i den lek, der liten lefver än.

Vi vilja nu äfven kasta några blickar på den andra afdelningen af tidsbilderna. Låtom oss då till en början göra en kort betraktelse öfver lofsången om Creutz, hvilken vi vilje räkna hit, ehuru den visserligen griper djupt in i deras

krets, hvilka vi nyss lemnat. Den intager en förmedlande ställning emellan de båda grupperna. Ty innan den öfvergår till skildrandet af den enskilda tidpunkt i Sveriges litterära utveckling, som kan sägas ha sin bästa representant i tvillingstjernan, Creutz-Gyllenborg, framställer den i några gripande drag gången af hela den Christna civilisationen, ända sedan folkvandringarnes tid, då barbaren »tryckte känslan ut med raseri» och till den tid då skalden kunde säga, att »Aphrodites dufvor kyssas här uti en mossig tall». Härmed kommer skalden just in på det egentliga ämnet för sitt qvåde, den ädle sångaren och statsmannen Creutz, åt hvilken han också egnat ett af sina utmärkta minnestal på prosa. En grekiskt idyllisk anda anser han genomgå dennes poemer och utropar:

Äga kärleken och våren
 Någon blomma, som ej föll i spåren
 Af din Atis: kastad dit
 Af en blyg försvinnande Charit?

Malmström anmärker, att Franzén i dessa rader ger Creutz ett loford, som fullkomligt träffar in på honom sjelf. Detsamma vilja vi tillägga, om det yttrande, som förekommer litet längre ned i samma sång:

Förr'n dig vinkat ärans lager,
 Var du skald och visste ej deraf.

Det händer ofta, att snillet är i okunnighet om ovanligheten af den kraft, som bor i dess själ, ända till dess det vid sitt blyga framträdande väcker en sådan enthusiasm, att okunnighet i dylikt fall ej blir möjlig. Så var det med Franzén.

Han kände till att börja med så litet sin egen glänsande förmåga, att han, enligt minnestecknarens underrättelser, icke utan bäfvan vågade inför allmänhetens ögon framlägga en sådan skapelse, som »Menniskans anlete», hvilken först blott meddelades i den inskränkta kretsen af mor och syskon. Vi vilja slutligen anmärka, att äfven i sången öfver Creutz framträder denna motsats af storm och lugn, af strid och frid, som Franzén serskildt i sina tidsbilder så gerna tyckes vilja framhålla. Han slutar den nemligen så, — sedan han skildrat hans död och geniets flykt från Norden:

Gråt natur: och du hans tvillingsstjerna
 Ensam lemnad i din gång,
 Göm dig mulen: knappt en landtlig tärna
 Nämner mer hans oskuldsfulla sång.
 Men en dag, då stormen hviner
 Kring Europas mossiga ruiner,
 Stån I öfver fjellens topp,
 Utan nedgång evigt klara opp.

Vi skola bland de öfriga tidsbilderna förbigå flera, hvilka antingen för sin enskilda karakter tyckas närma sig till familjebilderna, såsom sången vid Porthans död och andra eller äfven för sin starkt satiriska anstrykning höra till en flock af hans poesi, hvilken vi nedanföre vilja skänka några ögonkast. Här vilja vi blott fästa oss vid ännu ett par karakteristiska sidor, hvilka vi redan förut antydtt. Sjelf intog Franzén, såsom vi ofvan anmärkt en förmedlande ställning. Hans lyrik andas också en mild fridsamhet. Detta se vi till exempel i sången, *Thorild till Leopold*. Leopold representerar den gamla tiden, då deremot hos Thorild

de nya idéerna lefvat och verkat. Striden mellan den gamla skolan och oppositionen hade, när denna skrefs (år 1821), redan upphört, och ett ovanligt lugn hade trädtt i dess ställe. Det var då, som enligt Malmströms ord »Franzén höjde sin milda stämma för att ytterligare besegla försoningen mellan de båda tidehvarf, som lågo hvarandra så nära och likväl voro så himmelsvidt åtskilda.»

Detta gällde nu hufvudsakligen idéernas verld. Detsamma skåda vi inom handlingens. Redan i sin första ungdom sjöng han en försoningssång till det folk, som, ehuru beslägtadt, länge visat sig mot oss fiendtligt. Han låter 1794 den Svenska Sånggudinnan helsa den Danska så:

Kom min syster, kom och räck mig handen:
Låt oss följas åt på Pindens topp;
Och de skönsta blommor längs med stranden
Af dess silfverkälla plocka opp.

Låt oss sedan vid oliven sitta;
Och med täflan binda hvar sin krans,
På hvaran, i det vi binde, titta,
Rätta egna misstag af hvarans.

Se, min Syster! sköna äro begge:
Din mer småtäck, min mer allvarsam.
Kom och lät oss kyssas, då vi lägge
För Apollo våra kransar fram!

Det var en stor tanke, att intelligensen skulle förena tvenne folk, som förut varit ovänner. Denna förening var här en uppgift, som Franzén ger åt skalderna. I sången *Svea till Dana* 1797 utsträcker han den till hela folken. Man ser att han var angelägen om att knyta ett band, som borde knytas, men ännu var oknutet. Vi följa

honom några år framåt och vilja se, hur han tager den smärtsamma slitningen af ett band, som varit knutet i århundraden. Ädel och rörande är Parabeln: *Briggen och slupen*, skrifven år 1809, det skickelsedigra år, då Finland rycktes ifrån Sverige. Klarhet, djup och ett högtidligt allvar, med ett ord allt, hvad man af en allegori kan be-
 begära, finnes här uppfyllt. Men framför allt är det en ädel känsla, som uttalar sig, då skalden låter Finland midt i sin olycka fröjdas åt Sveriges räddning och så glömma hvad det sjelft lider. Folket på slupen, som under deras gemensamma färd på oceanen lösslitits och bortröfvats från briggen, skådar med ängslan blott åt denna, som tycks kämpa med öfvermäktiga vågor; men

Då det fruktar mest i afgrunden hans bäddning

Det ser — kan det väl tro sin syn?

Den ädles underbara räddning,

Och faller ner förtjust och ropar: o Försyn!

Jag vill mitt öde tåligt bära:

Min vän har frälst sitt namn, sin frihet och sin ära.

Vi gå framåt ännu några år. Franzén, ehuru till börden Finne, hade redan hunnit att riktigt införlifva sig med sitt nya fädernesland. Han icke allenast kan fröjda sig af Sveriges stora minnen, hvilka äro gemensamma med hans eget lands, men äfven — utan att störas af tanken på förluster — glädja sig åt den ära, som åter börjar att fästa sig vid dess namn. År 1813 höra vi fosterländska och glada krigs- och segersånger brista fram ur hans lyra. Han lägger dem i en beväringsmans mun. Det är ett sannt mod, som i dem uttalar sig, och hvilket klarast framstår i den för-

sta eller afskedssången. Det är ett ordspråk, som heter: den bäste Christen den bäste soldat. Detta förklaras af ord sådane, som dessa:

Ej utan Gud en sparf förgår,
Om jag mins skriften rätt.
Vill Gud, så rubbas ej ett hår,
Fast kulor hvina tätt.

— — — — —
Men skulle jag — vid fredens slut,
Då alla komma hem,
Och gå med Er att tacka Gud —
Ej synas ibland dem: —
Hur sällt att dö för land och kung
Vid ärans segerrop!
Hur skönt att saknas ren som ung
Bland Sveriges kämpahop.

Den följande sången skildrar i raska och lefvande drag årets förnämsta krigshändelser och serskildt slaget vid Jüterbock under vägen till Leipzig.

Till en sublim entusiasm stiger skalden i de båda sista stroferna af denna sång:

Till Breitenfeld från Jüterbock,
O väg, af ära full!
Lyft Torstenson din krönte lock
Och nicka från din mull.
Och skaka skölden på din grift,
Att det ger fjerran dån
Och eldar till en stor bedrift
Hvar fosterlandets son.

I den tredje och sista af beväringssångerna besjunger han kronan på verket, slutet af de ärofulla striderna, Sverges och Norges förening 1814. Det känns såsom om denna vore den svagaste, ehuru också den är full af ädla tankar. Sens moralen,

om man vill söka någon, är: endrägt och frid ger styrka.

Härmed lemna vi Franzéns tidsbilder. Och hafva vi nu framställt de två stora sidorna af hans verldsliga dikter, såväl den mera barnsliga och naiva, som den storartade och sublima. Öfverallt igenkänna vi den verkliga skalden, som i allt fångar upp återskenet af det gudomliga och med dess strålar idealiserar allt. Det är svårt att afgöra, på hvilket fält han eger företrädet, dock tro vi, såsom redan förut är antydt, att han mera otvunget rör sig på det första. Det är likasom om detta vore enkom gjordt till hans arena.

Vi skulle gerna härifrån genast vilja öfvergå till den hufvudafdelning inom hans lyrik, hvilken vi benämnde den religiösa. Men vi måste dessförinnan en stund sysselsätta oss med en till volymen ganska stor grupp af hans skaldestycken, hvilka vi i allmänhet ej kunna räkna till poesier af första ordningen. Författaren har till en del samlat dem under rubrikerna epigrammatiska stycken, tillfällighetsstycken och charader. Man får ej heller ställa fordringarne för högt. De flesta af dem kunna betraktas blott såsom en ålderdomens lek, såsom ett utkastande af gnistor, hvilka förråda att elden ännu på gamla dar glödde i hjertat. Flera af dem innehålla ett drag af satir. Men om också den gamle skalden hvilken sett släkten komma och försvinna, sett idéer gå upp och idéer sjunka ner, kan ha full rätt att, såsom Malmström säger, »i ögonblickets glädtighet betrakta denna rastlösa ifver, som utvecklar sig nedanför honom, såsom en brokig barnlek, åt hvil-

ken han egnar ett olympiskt löje», om, säga vi, han också har full rätt härtill, så tro vi likväl, att det olympiska löjet, d. v. s. den rätta och djupa uppfattningen af det komiska, ej var hos Franzén någon stark sida. För honom passade det bättre att tåras när han såg, hur den lumpna sinnligheten med anspråk reste sig mot det oändliga. Han kunde väl le, men det skedde i ett stilla vemod och genom tårar, hvarpå vi sett så många exempel i det föregående. Han kan väl ha en ganska humoristisk åskådning af verlden i många fall, men det bittra skämtet hörer honom icke till. Hans satiriska epigram har alltså blifvit svagt, eller också förefallit något sökt. Hvad det rena epigrammet deremot beträffar, och hvartill hans charader ligga på gränsen, tro vi, att han deruti bättre lyckats, ty der är det blott fråga om att hos ett vanligt föremål sinnrikt kunna i ett enda drag uppvisa och belysa en ny sida. Och att han är mäktig detta, det kan man redan förstå af hans förut af oss behandlade dikter.

Vi vilja vidare något betrakta den stora mängd af didaktisk poesi, han lemnat oss. Denna likasom satiren, hvilken man kunde säga vara det didaktiskas negativa sida, hör väl i strängaste mening icke till poesien. Ty dess syfte är öfvervägande praktiskt, och det skönas intresse blir blott bisaksvis tillgodosedt. Men då det i alla fall är något, som i poesiens historia spelat en betydande rôl, hafva vi icke ansett oss alldeles böra förbigå, hvad Franzén i denna genre lemnat, isynnerhet som det upptager en så betydlig del af hvad han sjelf kallat sina samlade skaldestycken. Och

om man vill räkna den till någon grupp inom poesien, måste det väl i allmänhet bli till lyriken. Åtskilliga af hans tankebilder, hvilka ännu möjligen kunna anses, som hörande till, hvad vi kallat betraktelsens lyrik, bilda öfvergången härtill. Ur dessa utveckla sig sedan talrika allegorier, hvilka ha ett ethiskt ändamål. Betraktom t. ex. *Persikan och Astrakanen*, der syftet tydligen är att undervisa om flärdlöshet och lärdomen tillslut står klart uttalad så:

Förfiningen är skön, men ofta får man känna,
Att under ytan, ljuf och len,
Göms, som i Persikan en sten.

Alldeles afgjordt allegoriskt-didaktiskt är, hvad han kallar *Moraliskt menagerie*. Vi vilja blott anföra ett af de Bibelspråk, hvilka äro begagnade till motto, och anse oss så kunna gå förbi hela denna samling; ty dess innehåll är så tydligt uttryckt deri: det lyder: »Fråga dock djuren, de skola lärat dig, och foglarne under himmelen, de skola sägat dig» (Job 12: 7).

Vi stå nu vid gränsen af de rent didaktiska poemerna. Vi hafva redan i det föregående antydtt, att hela den långa idyllen »Emilie eller en afton i Lappland» har en afgjord tendens åt det hållet. Såsom en representant för dem kan man annars sätta den dialogiserade dikten: *Vitter strid mellan far och son 1841*, hvori skalden gjort till sin uppgift att framställa de olika skolorna inom vår vitterhet, ja, man kunde rent af säga striden mellan det klassiska och romantiska idealet. Han söker att uppvisa deras inre sammanhang och att den ena är uppsprungen ur den andra, såsom man

t. ex. kan se af följande strof hvilken han lägger i den gamles mun:

Nåväl! sin skönhet har ock romantiken
Men som du anmärkt, röjer re'n antiken
En art deraf. Se, äfven hos Virgil,
Snarlikt romantisk är den pil,
Af hvilken Didos hjerta synderslites.

Skaldens egen åsigt om skönhetens väsende återfinna vi i en strof så lydande:

Hon med ett ord förenar allt:
De klassiskt regelbundna dragen
Med de romantiska behagen,
På en gång Gratie och Sylfid.

Man känner såväl igen Franzén. Han intager alltid en förmedlande ställning, om det är någon möjlighet. Hvad han anser för rätt uppoffrar han visserligen icke, men hans fridsamma ande jemnkar och jemnkar, så mycket det kan ske utan att ske på sanningens bekostnad.

Äfven vår christna tro har han i didaktisk form behandlat, såsom vi finna t. ex. af de betraktelser, hvilka han sammanslutit till ett helt under benämningen *Tron och Förnuftet*. Vi vilja ej uppehålla oss vid dem. För oss ega de betydelse blott derföre, att de i en mera sammanhängande framställning återgifva Franzéns religiösa grundåskådning. Syftet hos dessa äfvensom hos den lärodikt, han kallat *Rabulisten och Landtpresten*, är afgjordt polemisk. Här se vi, att när det gäller försvaret af våra dyrbara trossanningar mot rationalismens anfall, hvarvid hvarje medelväg måste bli en villoväg, lägger Franzén ingalunda

fingerne emellan, utan utvecklar ett hängifvet mod.

Vi hafva nu kommit in på den andra hufvudgruppen inom Franzéns lyrik, nemligen den religiösa. Vi hafva kallat den en stor afdelning; och hafva då menat, att de sånger, som höra dit, ej äro få till antalet. Deremot måste vi anse Franzéns religiösa lyrik i allmänhet vara mycket mindre utbildad, än den verldsliga. Såsom lyrisk skald kunna vi der icke på långt när så väl lära att känna honom. Den största delen af hans religiösa poesi har en mer eller mindre didaktisk prägel. Denna del vilja vi förbigå. Hvad vi nämnde om lärodikten inom den verldsliga poesien, torde i hufvudsaken gälla äfven här. Ett skulle vi vilja tillägga, nemligen att det är mera ursäktligt, om man på detta område begagnar sig af ett dylikt framställningssätt. Ty emedan det religiösa lifvet är så öfvervägande praktiskt, måste frestelsen här vara större, än eljest, att i poesien inlägga ett didaktiskt element. Skalden ikläder de stora trossanningarne poesiens dräkt, ofta blott derföre, att de lättare skola kunna öfverlemnas åt minnet, stundom äfven fördenskull, att han då väntar mera öfverseende med en och annan licentia poetica, än i en obunden framställning skulle hafva varit fallet. Det, hvarvid vi skola uppehålla oss, är till volymen helt litet. Och vi kunna derföre här fatta oss vida kortare, än i det föregående. Vår betraktelse skall blott röra några få perlor, som här och der lysa fram med en ovanlig glans, perlor, hvilka likväl måste pryda kronan på en lyrisk skald. Det har varit en varm religiositet,

som hvilat öfver nästan hela Franzéns verldsliga skaldskap, och hvilken skänkt åt detta sin egen-
domliga, oskuldsfulla färg. Ännu har likvisst det
högsta väsendet för hans sångmö egentligen varit
ett ideal, en »gudomlighet, som är så fjerran och
så när likväl.» Det skall glädja oss att här se
Franzén upptaga detta ideal, som en funnen verk-
lighet, såsom sin Frälsare och sin Gud. Han har
genomgått människans stämningar i allmänhet, men
mera från den rent menskliga sidan, han stannar
vid hjertats djupaste och innerligaste känslor vid
dem som röra hennes förhållande till Gud. De
förra hafva vi redan i korthet öfverskådat; vi vilja
nu låta dem förklaras af de senare. Till detta
ändamål söka vi här likasom flera gånger till ut-
gångspunkt en serskild sång. Den vi inom denna
krets anse vara mest lämplig härtill, emedan den
i korta drag innehåller kärnan af skaldens hela
religiösa åskådningssätt, är, den han i fjerde ban-
det af sina samlade dikter upptagit under namn af
Morgonstjernan. Vi återgifva den i sin helhet.

O Jesu medan flärden
Mig skilde än från Dig,
Jag vandrade i verlden,
Som på en nattlig stig:
Der jag blott irrsken följde
Långs med en afgrunds bryn;
Der himlen sjelf sig höljde
I töcken för min syn.

Men när jag hopplös stannat,
Ej fäste fann, ej stöd
Och såg för mig ej annat,
Än mörker, fall och död:

Då tändes för mig strimman,
 O Jesu! af Ditt ord;
 Då flydde kring mig dimman
 Från himmel och från jord.

Du sprang vid dagens tändning
 En morgonstjerna fram.
 Min själ Din himlasändning
 Med salig tro förnam.
 Hur mild och klar Du blänkte,
 Hur skön på Tabor stod!
 Ack! skönast då Dig stänkte
 Den röda ström af blod.

Sjelf i ditt ljus försvunnen,
 Hvarom Du bar oss bud,
 Du strålar ny upprunnen
 Och är vår sol, vår Gud.
 Du lif och kraft oss sänder
 Vid all vår vandring här.
 Ack! den från Dig sig vänder,
 I dödsens skugga är.

Man känner på sig, att hvad skalden här sjungit, är full sanning för honom sjelf. Man erfar en förvissning om, att det är hans egen personliga känsla, hvilken här uttalar sig. Och ändå innehåller denna sång en så allmän sanning, att hvem som heldst, om han eljest har ett christligt religiöst sinne, måste bekänna, att den skildrar en erfarenhet, som han sjelf gjort. Se, detta är skaldens storhet, att i sina egna känslor kunna uttrycka mensklighetens.

Franzén framställer nu här en motsats, hvilken är den allmännaste på jorden, och hvilken är för honom, såsom den äkta mensklige skalden, serdeles kär att hålla fram; det är motsatsen mel-

lan mörker och ljus, mellan strid och seger. I den verldsliga kretsen var nog grundtanken densamma, men den var icke så klar och tydlig. Motsatsen skulle der snarare kunna uttryckas, såsom en motsats mellan fruktan och hopp. Här antager den en bestämdare gestalt. Skalden har fått visshet om, att ljuset skall segra. Han vet nu att det har segrat i himmelen. Han vet, att den morgonstjerna, som stänktes med »den röda, ström af blod», nu har uppgått i hans egen själ och gjort, att det dagats derinne. Vi erinra oss i sångerna till Selma och Fanny slitningen mellan den himmelska och jordiska människan. Vi erinra oss vidare, huru den sednare måste försaka sig sjelf, måste lösgöra sig från det sköna härnere för att kunna bli delaktig af det öfverjordiska sköna. Vi minnas, huru skalden framställde en djup sorg, en öfvergifven ställning i förhållande till det jordiska, såsom den, under hvilken själen kunde göras mottaglig för den himmelska skönheten. Samma åskådning möter oss tydligen i de båda första verserna af föreliggande sång, men i mera vidtomfattande grad. Den gäller här icke blott det sköna, utan den gäller allt. Man måste helt förtvifla om sig sjelf och komma till erfarenhet af, att det icke finnes något stöd i verlden, att de menskliga systemerna, på hvilka man bygger, och idéerna, öfver hvilka man känner sig stolt, intet annat äro än »irrsken», hvilka visa vägen »längs med en afgrunds bryn.» Så långt måste man komma, om dimmorna skolas skingras och irrblossen fly för strimman af det gudomliga Ordet. Han, som lefver i detta ord

och uppenbarar sin glans deri, Han är den morgonstjerna, hvars lof skalden i de båda sista versarne uppstämmer. Det är Han, som sänder oss »lif och kraft» under vandringen mot himmelen. Vi återfinna här mera tydligt ett drag, som redan mötte oss i sången af samma namn i Fanny-cykeln. Vi påminna oss bönen der, som så lydde:

För oss dit vi ärna
Med himmelskt välbehag!

Der framstod dock själens morgonstjerna ännu mera såsom ett ideal, än såsom den der verkliga är vårt ljus och vår hjälp. Det var den levande insigten om att så är, hvilken här så bestämdt framträder, som gaf skalden midt under svåra lidanden den »inre frid, den stillhet i själen», om hvilken vi ofvan hafva talat såsom ett nödvändigt vilkor för en verklig poesi. Derom vittnar hans *dödssuckan*. Han öfverlemnar sig här helt åt Guds vilja. Det är den djupaste resignation, hvilken träder oss till mötes. Men den är icke kall; det är resignationen hos det barn, hvilket kysser fadersriset, emedan det vet, »att vedergällningen blir en fridsam rättfärdighetens frukt.»

Samma undergifvenhet se vi i den bönesång, som heter: *Ske Guds vilje*. Skalden erkänner der, att han visst icke alltid förstår Guds styrelse, men utropar dock:

Fast vi ej begripa den
Tacksamt rope vi till Dig:
Ske, o Gud, Din vilje!

Sedan tillägger han:

Ske din vilje! denna bön
Egnar oss i väl och ve
Den gör glädjen mera skön;